

LBRIS

We know
books

MIZERABILII
*
Victor Hugo

Traducere din limba franceză
LUCIA DEMETRIUS și TUDOR MĂINESCU

LITERA
București

Cuprins

Partea întâi. Fantine	7
Cartea întâi. Un sfânt	9
I. Domnul Myriel.....	9
II. Domnul Myriel devine monseniorul Bienvenu.....	12
III. Episcop bun, episcopie grea	18
IV. Faptele asemenea vorbelor	20
V. Monseniorul Bienvenu își purta prea mult anteriele.....	28
VI. Cine-i păzea casa.....	31
VII. Cravatte	37
VIII. Filosofie la un pahar cu vin.....	40
IX. Un frate descris de sora sa.....	45
X. Episcopul în fața unei lumini necunoscută	49
XI. O rezervă	62
XII. Singurătatea monseniorului Bienvenu.....	67
XIII. Ce credea	70
XIV. Ce gândea	74
Cartea a doua. Căderea în păcat.....	78
I. După o zi de drum.....	78
II. Prudența dă sfaturi înțelepciunii.....	90
III. Eroismul supunerii pasive.....	94
IV. Amănunte asupra stânelor din Pontarlier.....	99
V. Liniște.....	103
VI. Jean Valjean.....	104

VII. În adâncul deznădejdiei.....	110
VIII. Talazul și umbra.....	117
IX. Noi nemulțumiri	119
X. Omul care s-a trezit.....	121
XI. Ceea ce face	123
XII. Episcopul lucrează	127
XIII. Micul Gervais	130
Cartea a treia. În anul 1817.....	140
I. Anul 1817.....	140
II. Dublu cuartet	150
III. Perechi-perechi	154
IV. Tholomyès, de vesel ce e, cântă un cântec spaniol.....	159
V. La Bombarda.....	162
VI. Un capitol în care toți se iubesc la nebunie.....	165
VII. Înțelepciunea lui Tholomyès	166
VIII. Moartea unui cal	173
IX. Sfârșitul vesel al bucuriei.....	176
Cartea a patra. A încredința înseamnă uneori a da de-a binelea... 180	
I. Două mame se întâlnesc	180
II. O primă schiță a două figuri deocheate.....	189
III. Ciocârlia	191
Cartea a cincea. Declinul	195
I. Povestea unui progres realizat în industria mărgelăriei... 195	
II. Madeleine.....	196
III. Sume depuse la Laffitte	200
IV. Domnul Madeleine în doliu	203
V. Palide fulgerări în zare.....	205
VI. Moș Fauchelevant	211
VII. Fauchelevant ajunge grădinar la Paris	214
VIII. Doamna Victurnien cheltuieste treizeci și cinci de franci pentru morală	216
IX. Succesul doamnei Victurnien	219
X. Urmările succesului	221
XI. <i>Christus nos liberavit</i>	227
XII. Trândăvia domnului Bamatabois	228
XIII. Rezolvarea unor chestiuni de poliție municipală.....	230

Cartea a șasea. Javert	241
I. Început de odihnă	241
II. Cum poate Jean să ajungă Champ	245
Cartea a șaptea. Afacerea Champmathieu	255
I. Sora Simplicie	255
II. Meșterul Scaufflaire e un om pătrunzător	258
III. O furtună în capul unui om	263
IV. Forme pe care le ia suferința în timpul somnului.....	282
V. Bețe-n roate.....	286
VI. Sora Simplicie pusă la încercare.....	298
VII. Călătorul, odată ajuns, își ia măsuri de plecare	305
VIII. Intrare de favoare	310
IX. Un loc unde se formează convingerile.....	313
X. Sistemul tăgăduielilor	320
XI. Champmathieu din ce în ce mai mirat	327
Cartea a opta. Urmările	333
I. În ce oglindă își privește părul domnul Madeleine.....	333
II. Fantine fericită.....	335
III. Javert e mulțumit.....	339
IV. Autoritatea reintră în drepturi	343
V. Un mormânt potrivit	347
Partea a doua. Cosette.....	355
Cartea întâi. Waterloo	357
I. Ce se poate vedea venind de la Nivelles	357
II. Hougomont	359
III. 18 iunie 1815.....	366
IV. A	369
V. <i>Quid obscurum</i> al bățăliilor.....	371
VI. Ora patru după-amiază.....	375
VII. Napoleon binedispus	378
VIII. Împăratul pune o întrebare călăuzei Lacoste.....	384
IX. Neprevăzutul.....	387
X. Podișul Mont-Saint-Jean.....	391
XI. Călăuză rea pentru Napoleon, călăuză bună pentru Bülow.....	396

XII. Garda.....	398
XIII. Prăpădul.....	399
XIV. Cel din urmă careu.....	402
XV. Cambronne.....	403
XVI. <i>Quot libras in duce?</i>	406
XVII. E oare bine că a existat un Waterloo?	411
XVIII. O nouă răbufnire a dreptului divin.....	414
XIX. Câmpul de luptă în timpul nopții	417
Cartea a doua. Vasul <i>Orion</i>	425
I. Numărul 24601 devine numărul 9430.....	425
II. În care se vor citi două versuri care sunt poate de la diavol	428
III. Lanțul trebuia să fi suferit mai înainte o anumită operație pregătitoare ca să poată fi sfărâmat dintr-o lovitură de ciocan	433
Cartea a treia. Îndeplinirea făgăduielii făcute moartei.....	442
I. Problema apei la Montfermeil.....	442
II. Două portrete completate.....	445
III. Oamenilor le trebuie vin, iar cailor apă.....	451
IV. O păpușă intră în scenă	453
V. Mititica singură.....	455
VI. În care se dovedește poate inteligența lui Boulatruelle	460
VII. Cosette și necunoscutul, laolaltă, în umbră	465
VIII. Neajunsul de a găzdui un sărac care poate că e bogat	468
IX. Thénardier la lucru	486
X. Cine aleargă după mai bine poate să dea de mai rău.....	494
XI. Numărul 9430 apare iar și Cosette îl câștigă la loterie	499
Cartea a patra. Șandramaua Gorbeau.....	501
I. Maestrul Gorbeau	501
II. Un cuib pentru bufniță și pentru pitulice.....	508
III. Două nefericiri la un loc fac fericirea	509
IV. Ce-a băgat de seamă chiriașa principală	514
V. O monedă de cinci franci când cade face zgomot	516
Cartea a cincea. Vânătoarea	520
I. Cotiturile strategiei	520
II. Din fericire, pe podul Austerlitz trec căruțe.....	523

III. Cercetați planul Parisului din 1727.....	525
IV. Încercări de scăpare.....	529
V. Un lucru care n-ar fi cu puțință la lumina gazului aerian...	531
VI. Începutul unei enigme	535
VII. Urmarea enigmei	537
VIII. Enigma crește.....	539
IX. Omul cu clopoțelul.....	541
X. Capitol în care se explică cum Javert și-a pierdut vremea în zadar.....	545

Cartea întâi UN SFÂNT

I Domnul Myriel

În 1815, domnul Charles-François-Bienvenu Myriel era episcop la Digne. Era un bătrân de vreo șaptezeci și cinci de ani și ocupa scaunul episcopal din Digne de prin 1806.

Cu toate că acest amănunt nu are nici o legătură cu faptele pe care le vom istorisi, nu este poate de prisos – spre a fi cât mai exacti – să amintim aici zvonurile și vorbele care circulau pe socoteala sa, pe vremea când a sosit în eparhie. Adevărate sau nu, lucrurile ce se pun pe seama oamenilor ocupă adesea în viața și mai ales în destinul lor tot atâta loc cât și faptele pe care le săvârșesc. Domnul Myriel era fiul unui consilier al curții de justiție din Aix; viță de magistrați. Se povestea că tatăl lui, desemnându-l ca succesor în postul său, îl însurase foarte de tânăr, la optsprezece sau douăzeci de ani, după un obicei destul de răspândit în familiile magistraților. Deși căsătorit, Charles Myriel făcuse, zice-se, să se vorbească multe pe socoteala sa. Era bine făcut, deși cam mic de statură, elegant, distins, spiritual; tinerețea lui fusese închinată în întregime vieții mondene și aventurilor galante.

Odată cu revoluția, evenimentele se precipitară; familiile magistraților, decimate, izgonite, hăituite, se risipiră care încotro. Din primele zile ale revoluției, domnul Charles Myriel fugi în Italia. Nevasta lui muri acolo bolnavă de piept, boală de care suferea mai demult. Copii nu aveau. Ce s-a petrecut după aceea în viața domnului Myriel? Prăbușirea vechii societăți franceze, destrămarea propriei familii, întâmplările tragice de la '93¹

¹ Aluzie la dictatura montaniardă din timpul revoluției burgheze din Franța (1793–1794), când fracțiunea condusă de Robespierre și Saint-Just ia o serie de măsuri antifeudale și chiar anticapitaliste menite a desăvârși revoluția

mult mai groaznice poate pentru cei emigrați, care le priveau de departe cu exagerarea spaimei – făcut-au oare toate acestea să se nască în mintea lui gândul renunțării și al singurătății? În amețeala desfătărilor și a legăturilor care-i umpleau viața să fi primit el oare pe neașteptate una din acele lovituri misterioase și grozave, care câteodată doboară, izbindu-l drept în inimă, chiar și pe omul pe care catastrofele publice nu-l pot clătina nici când îl lovesc în existența și în avutul său? Nimeni n-ar fi putut s-o spună; se știa numai că se întorsese din Italia preoțit.

În 1804, domnul Myriel era preot la Brignolles. Îmbătrânise și trăia în cea mai mare singurătate.

Pe vremea încoronării, o chestiune mărunță a parohiei sale, nu se mai știe bine ce anume, îl aduse la Paris. Printre alte persoane însemnate, cărora le ceru sprijinul pentru enoriașii săi, era și cardinalul Fesch. Într-o zi, când împăratul tocmai venise să-i facă o vizită unchiului său, cucernicul preot – care aștepta în anticameră – se pomeni față-n față cu Majestatea Sa. Napoleon, văzându-se privit cu o oarecare curiozitate de către bătrân, se întoarse și spuse dintr-odată:

– Cine-i omul ăsta cumsecade care se uită așa la mine?

– Sire, zise domnul Myriel, dumneavoastră vă uitați la un om cumsecade, iar eu mă uit la un om mare. Fiecare dintre noi are de câștigat.

În aceeași seară, împăratul întrebă pe cardinal cum îl cheamă pe preot și, puțin după aceea, domnul Myriel află cu cea mai mare surprindere că fusese numit episcop la Digne.

Dar ce era adevărat din cele ce se povesteau despre tinerețea domnului Myriel nimeni nu știa. Înainte de revoluție prea puține familii cunoscuseră familia Myriel.

Domnul Myriel a fost sortit să îndure soarta oricărui nou-venit într-un târgușor unde nu lipsesc guri care să flecărească și sunt prea puține capete care să gândească. Trebuia s-o îndure

burghezo-democratică. Lovitura de stat din iulie 1794, înfăptuită de elementele moderate și reacționare din marea burghezie franceză, a pus capăt acestei culmi a revoluției numite de ei „teroare”.

cu toate că era episcop și tocmai pentru că era episcop. Dar, la urma urmei, flecărelele în care se pomenea numele său nu erau poate decât flecărele, zvonuri, vorbe, șușoteli, chiar mai puțin decât atât: „palavre”, cum se spune în graiul energic din miazăzi.

Orișicum, după vreo nouă ani de episcopat și de ședere la Digne, toate aceste trăncăneli, prilej de discuții care preocupă la început orașelele și pe mahalagii, fură cu totul uitate. Nimănui nu i-ar mai fi trecut prin gând să vorbească despre ele și nici măcar să și le mai amintească.

La Digne, domnul Myriel venise însoțit de o fată bătrână, domnișoara Baptistine, sora lui, care era cu vreo zece ani mai tânără decât el.

N-aveau în slujba lor decât o femeie de vârsta domnișoarei Baptistine, pe nume doamna Magloire, care, după ce fusese „servitoarea domnului preot”, purta acum îndoitul titlu de cameristă a domnișoarei și de „menajeră a monseniorului”.

Domnișoara Baptistine era o persoană înaltă, palidă, slabă, blândă. Întruchipa idealul cuprins în cuvântul „respectabilă”, deoarece se pare că o femeie trebuie să fie mamă pentru a fi venerabilă. Nu fusese niciodată frumoasă, dar viața ei toată, care nu fusese decât un șir de fapte bune, o învăluise în cele din urmă în ceva imaculat și luminos; odată cu bătrânețea, dobândise ceea ce s-ar putea numi frumusețea bunătății. Fusese slabă în tinerețe și ajunsese străvezie la maturitate, iar sub transparența aceasta se întrezărea îngerul. Era mai degrabă un suflet decât o fecioară. Întreaga ei ființă părea alcătuită din umbră; doar atât trup cât să mai fie femeie; o fărâma de materie, ascunzând într-însa o lumină; ochi mari, pururea plecați; prilej ca un suflet să rămână pe pământ.

Doamna Magloire era o bătrână cu părul alb, grăsună, dolofană, grăbită, care găfâia mereu, pe de o parte din pricina treburilor, pe de alta din pricina astmului.

La sosire, domnul Myriel a fost instalat în palatul episcopal, cu toate onorurile cerute de decretele imperiale, care-l așază

pe episcop îndată după general, comandantul garnizoanei. Primarul și președintele curții se grăbiră să-i facă vizita de rigoare, iar el făcu la rândul său vizita de rigoare generalului și prefectului.

După instalare, orașul așteptă să-l vadă pe episcop la lucru.

II

Domnul Myriel devine monsensiorul Bienvenu¹

Palatul episcopal din Digne se afla alături de spital. Era o clădire mare și frumoasă, ridicată din piatră, la începutul secolului trecut, de către monseniorul Henri Puget, doctor în teologie de la facultatea din Paris, abate de Simore, fost episcop de Digne pe la 1712. Palatul era o adevărată locuință seniorială. Totul era măreț: apartamentele episcopului, saloanele, camerele, curtea de onoare, foarte mare și cu alei în arcade după vechea modă florentină, grădinile plantate cu arbori falnici. În sala de mâncare, o lungă și splendidă galerie care se afla la parter și care dădea spre grădini, monseniorul Henri Puget dăduse o masă de gală la 29 iulie 1714 monseniorilor Charles Brûlart din Genlis, arhiepiscop de Embrun, Antoine de Mesgrigny, capucin, episcop de Grasse, Philippe de Vendôme, mare duhovnic al palatului și abate la Saint-Honoré din Lérins, François de Berton din Grillon, episcop și baron de Vence, César de Sabran din Forcalquier, episcop senior de Glandève și Jean Soanen, preot al congregației, predicator obișnuit al regelui, episcop senior de Senez. Portretele acestor șapte cucernice personalități decorau sala, iar data memorabilă, 29 iulie 1714, era gravată cu litere de aur pe o placă de marmură albă.

Spitalul era o clădire strâmtă și joasă, cu un singur etaj și cu o grădiniță.

La trei zile după sosirea sa, episcopul vizită spitalul. Odată vizita terminată, îl rugă pe director să binevoiască a veni la el.

– Domnule director al spitalului, îi spuse el, câți bolnavi aveți în clipa de față?

– Douăzeci și șase, monseniore.

– Atâția număraseră și eu, zise episcopul.

– Paturile, reluă directorul, sunt cam înghesuite unele într-altele.

– Am băgat și eu de seamă.

– Sălile nu-s decât niște odăi, iar aerul se primenește greu.

– Așa mi se pare și mie.

– Și pe urmă, când e nițel soare, grădina e prea mică pentru convalescenți.

– Așa-mi spuneam și eu.

– Iar când sunt molime (anul acesta am avut tifos, acum doi ani am avut friguri palustre), avem și o sută de bolnavi deodată; nu știm cum s-o scoatem la capăt.

– La asta mă gândesc și eu.

– Ce să facem, monseniore? zise directorul. Trebuie să ne resemnăm.

Convorbirea avea loc în sala de mâncare de la parter. Episcopul tăcu o clipă, apoi se întoarse repede spre directorul spitalului.

– Domnule, spuse el, dar câte paturi credeți c-ar încăpea în sala asta?

– În sala de mâncare a monseniorului? zise speriat directorul.

Episcopul cerceta sala cu privirea și părea că face din ochi măsurători și socoteli.

– Ar încăpea foarte bine douăzeci de paturi, zise el, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși; apoi adăugă cu glas tare: Iată, domnule director al spitalului, ce vreau să spun. E, desigur, o greșeală la mijloc. Sunteți douăzeci și șase de persoane în cinci sau șase odăițe. Aici suntem trei și avem loc pentru șaiszeci.

¹ Binevenit

E o greșeală, vă spun eu. Luați locuința mea, iar eu am s-o iau pe a dumneavoastră. Dați-mi casa mea. Asta vă aparține.

A doua zi, cei douăzeci și șase de bolnavi se instalară în palatul episcopal, iar episcopul se mută la spital.

Domnul Myriel nu avea nici un fel de avere, familia sa fiind ruinată de revoluție. Sora lui primea o rentă viageră de cinci sute de franci, care, la prezbiteriu, ajungea pentru cheltuielile ei personale. Domnul Myriel primea de la stat, ca episcop, o leafă de cincisprezece mii de franci. Chiar în ziua când se mută în clădirea spitalului, domnul Myriel stabili felul cum trebuia să fie întrebuițată această sumă, o dată pentru totdeauna, precum urmează. Copiem o notă scrisă de mâna lui:

Notă pentru orânduirea cheltuielilor casei mele

Pentru micul seminaru.....	o mie cinci sute franci
Congregația misiunii	o sută franci
Pentru lazariștii ¹ din Montdidier	o sută franci
Seminarul misiunilor străine din Paris...	două sute franci
Congregația Sfântului Duh	o sută cincizeci franci
Instituții religioase din locurile sfinte	o sută franci
Societăți de caritate maternă.....	trei sute franci
Supliment pentru cea din Arles.....	cincizeci franci
Danie pentru îmbunătățirea întreținerii închisorilor	patru sute franci
Pentru eliberarea șefilor de familie închiși pentru datorii	o mie franci
Danie pentru ajutorarea și eliberarea celor închiși	cinci sute franci
Supliment la salariul profesorilor săraci ai eparhiei.....	două mii franci
Hambarele de rezervă ² din Alpii de sus.....	o sută franci

¹ Misionari ai congreției sfântului Lazăr

² Magazii publice, organizate în timpul revoluției din 1789, unde se păstrau rezerve de grâne pentru anii secetoși

Congregația doamnelor din Digne, din Manosque și din Sisteron, pentru învățământul gratuit al fetelor sărace	o mie cinci sute franci
Pentru săraci	șase mii franci
Cheltuieli personale	o mie franci
Total	cincisprezece mii franci

Tot timpul cât a ocupat scaunul din Digne, domnul Myriel n-a schimbat aproape nimic din întocmirea aceasta, pe care, cum am văzut, el o numea orânduirea „cheltuielilor casei sale“.

Reglementarea de mai sus a fost primită cu supunere desăvârșită de către domnișoara Baptistine. Pentru evlavioasa fată, monseniorul de Digne era în același timp frate și episcop, prieten prin firea lucrurilor și superior prin rangul său bisericesc. Îl iubea și-l venera totodată. Când spunea el ceva, ea se înclina; când făcea ceva, i se alătura. Numai servitoarea, doamna Magloire, bombăni puțin. Domnul episcop, cum am văzut, nu-și rezervase decât o mie de franci, care, adăugați la pensia domnișoarei Baptistine, făceau o mie cinci sute de franci pe an. Cu acești o mie cinci sute de franci trăiau cele două bătrâne și episcopul.

Iar când vreun preot de la țară venea la Digne, domnul episcop tot mai găsea din ce să-l ospăteze, mulțumită economiilor crunte ale doamnei Magloire și iscusinței administrative a domnișoarei Baptistine.

Într-o zi – se afla la Digne de vreo trei luni –, episcopul spuse:

– Cu toate astea, sunt destul de strâmtorat!

– Cred și eu! spuse doamna Maglorie. Monseniorul nici măcar nu și-a cerut indemnizația pe care i-o datorează județul pentru cheltuielile de transport în oraș și pentru vizitele pe care le face în eparhie. Așa era obiceiul pentru episcopii de altădată.

– Așa e! zise episcopul. Ai dreptate, doamnă Magloire.

Și făcu cererea.

Puțin după aceea, consiliul general, luând în considerare această cerere, îi aprobă o indemnizație anuală de trei mii de franci intitulată: „Alocația domnului episcop pentru cheltuieli de trăsură, de poștă și cheltuieli pentru vizite pastorale“.

Faptul stârnă multă vâlvă în rândul burgheziei locale și, cu acest prilej, un senator al imperiului, fost membru în Consiliul celor cinci sute, partizan al lui 18 Brumar¹, înzestrat pe lângă orașul Digne cu o senatorie măreață, îi scrie ministrului cultelor, domnul Bigot de Préameneu, o scrisorică răutăcioasă și confidențială, din care vom extrage următoarele rânduri autentice:

Cheltuieli de trăsură? De ce ar fi necesare într-un oraș cu mai puțin de patru mii de locuitori? Cheltuieli de poștă și pentru vizite pastorale? Mai întâi de ce trebuie să facă vizite? Pe urmă, cum să circule poșta într-o regiune muntoasă? Nu sunt drumuri. Nu se merge decât călare. Iar podul de la Durance la Château-Arnoux abia poate să țină căruțele cu boi. Așa sunt toți popii. Lacomii și zgârciți. La sosire ăsta făcea pe apostolul. Acum se poartă ca și ceilalți. Îi trebuie trăsură și diligență. Are nevoie de lux, ca episcopii de altădată. Ah, popimea asta! Domnule conte, lucrurile nu vor merge bine decât atunci când împăratul ne va scăpa de ei. Jos papa! (Erau complicații cu Roma.) În ce mă privește, sunt numai pentru Cezar... etc., etc. ...

În schimb, doamna Magloire se bucură foarte mult.

– Bravo! îi spuse ea domnișoarei Baptistine. Monseniorul a început cu alții, dar a trebuit în cele din urmă să se gândească și la el. Și-a pus la punct toate binefacerile. Iată, în sfârșit, și pentru noi trei mii de franci.

¹ Consiliul celor cinci sute constituia Camera deputaților sub directoriu (1795–1799), regim republican instituit de marea burghezie franceză pentru lichidarea revoluției, după răsturnarea dictaturii lui Robespierre. Lovitura de stat a lui Napoleon Bonaparte din 18 Brumar (noiembrie 1799) a pus capăt directoriului, înlocuit cu o dictatură mai prielnică intereselor marii burghezii.

În aceeași seară, episcopul scrisese și dădu surorii sale o notă cu următorul cuprins:

Cheltuieli de trăsură și vizite pastorale

Pentru a se putea da bolnavilor	
din spital supă de carne	o mie cinci sute franci
Pentru societatea de caritate maternă	
din Aix	două sute cincizeci franci
Pentru societatea de caritate maternă	
din Draguignam	două sute cincizeci franci
Pentru copiii găsiți	cinci sute franci
Pentru orfani	cinci sute franci
Total	trei mii franci

Acesta era bugetul domnului Myriel.

Cât despre veniturile întâmplătoare ale episcopiei: strigări, dispense, botezuri, predici, binecuvântări, căsătorii etc., episcopul le încasa de la bogați cu aceeași strășnicie cu care le împărțea la săraci.

În scurtă vreme, daniile în bani sporiră. Și cei avuți și cei lipsiți băteau la ușa domnului Myriel, unii venind să ceară milostenia pe care alții veneau s-o aducă. Nu trecuse nici un an de zile și episcopul ajunsese vistiernicul tuturor binefacerilor și casierul tuturor nevoilor. Sume însemnate treceau prin mâna lui; dar nimic nu-l putu face să-și schimbe cât de cât felul de viață și să adauge cătuși de puțin strictului său necesar.

Nici gând de așa ceva. Așa cum se întâmplă întotdeauna, ca jos să fie încă și mai multă mizerie decât este sus înfrățire, totul era dat – ca să zicem așa – mai înainte chiar de a fi fost primit; ca apa pe un pământ uscat; oricât de mult încasa, n-avea niciodată nici un ban. Și atunci dădea tot ce mai avea.

Întrucât era obiceiul ca episcopii să-și pună numele de botez în fruntea ordonanțelor și scrisorilor pastorale, oamenii nevoiași ai ținutului aleseseră cu un fel de instinct plin de dragoste, dintre numele și prenumele episcopului, pe cel care avea un tâlc pentru dânșii, astfel încât nu-i mai spuneau decât monseniorul